

# Багрянний Іван

## Життя та творчість

(1906—1963)

Інші псевдоніми — Полярний, Дон Кочерга та інші.

Справжнє ім'я — Іван Павлович Лозов'яга (Лозов'ягін).

Іван Багрянний народився 2 жовтня 1906 р. в с. Куземин на Полтавщині (тепер Сумська область) у родині робітника-муляра.

У 1912—1916 рр. хлопець навчався в церковно-парафіяльній школі в Охтирці, згодом у вищій початковій школі та у Краснопільській художньо-керамічній школі.

У 1920 році він став свідком жорстокої розправи чекістів із його дядьком і 92-річним дідом на пасіці (кололи багнетами, стріляли з револьверів), їх смерть страшенно вразила хлопця. До того ж іншого дядька вислали на Соловки, звідки він не повернувся. Усе це народжувало протест у душі Івана.

У 1922—1926 рр. він викладав малювання, працював на шахтах Донбасу, а у 1924 р. вступив до Охтирської філії організації селянських письменників "Плуг". Учителював, заробляючи на прожиток. Писав вірші. Побував у Криму, на Кубані, в Кам'янці-Подільському, де редагував місцеву газету.

Протягом 1926—1930 рр. Іван навчався в Київському художньому інституті, але диплома не отримав, бо виявив себе "політично неблагонадійним". По-перше, "сумнівна" ідеологічна позиція прочитувалася між рядками його віршів, опублікованих у журналах "Глобус", "Життя й революція", "Червоний шлях", "Плужанин". По-друге, він входив до попутницької організації МАРС, до якої належали Г. Косинка, Є. Плужник, В. Підмогильний, Б. Тенета, Б. Антоненко-Давидович, Т. Осьмачка, Д. Фальківський. А також товаришував із М. Хвильовим, М. Кулішем, Остапом Вишнею, М. Яловим.

У 1928р. І. Багрянний написав роман у віршах "Скелька", де використав почуту в дитинстві легенду про те, як у XVIII ст. селяни села Скелька (що на Полтавщині), протестуючи проти засилля московських ченців, спалили чоловічий монастир. Наступного року з'явилася друком збірка поезій І. Багряного "До меж заказаних", яка вже в самій назві містила активний протест, не кажучи про зміст усередині, що був своєрідною прискіпливою оцінкою пореволюційної дійсності. Наступні книжки "В поті чола" і "Комета" потрапляють тільки до портфеля НКВС. Того ж року він написав поему "Аве Марія", де в присвяті розмістив таке звернення: "Вічним бунтарям і протестантам, всім, хто родився рабом і не хоче бути ним, всім скривдженим, зборканим і своїй бідній матері крик свого серця присвячує автор". Цікаво, що книжка вийшла в світ без усякого цензурного дозволу на те, до того ж з вказівкою неіснуючого видавництва "САМ". Поки справжні наглядачі зорієнтувалися й наказали зняти книжки з продажу, кількості примірників встигли розкупити. Зрозуміло, що подібний твір не міг залишитись непоміченим владою.

У 1930р. харківське видавництво "Книгоспілка" видало роман у віршах "Скелька". Волелюбний пафос твору привернув увагу офіційної критики — "Скельку" було конфісковано. Наступного року з'явилась стаття О. Правдкжа "Куркульським шляхом", яка свідчила про наміри влади щодо бунтівливого, ідеологічно неповного І. Багряного. Після цієї статті твори письменника були вилучені з бібліотек і книжкових крамниць.

У 1932 р. І. Багрянний був заарештований у Харкові в присутності колег В. Поліщука і О. Слісаренка "за політичний самостійницький український ухил в літературі й політиці...", засуджений на п'ять років концтаборів БАМЛАГу (Байкало-амурський лагерь).

У 1936 р. І. Багрянний утік, переховувався між українцями Зеленого Клину на Далекому Сході (враження від цього періоду життя відбито в романі "Тигролови"). Через два роки письменник повернувся додому, був повторно заарештований, сидів у Харківській в'язниці 2 роки й 7 місяців (пережите в ув'язненні він пізніше описав у романі "Сад Гетсиманський").

У 1940 р. з відбитими легенями й нирками був звільнений під нагляд. Знову оселився в Охтирці, працював декоратором у місцевому театрі, редагував газету "Голос Охтирщини", після початку війни потрапив до народного ополчення, працював у ОУН: малював листівки, плакати, складав пісні, виступав перед воїнами УПА.

Згідно з німецьким курсом щодо української національної інтелігенції у 1942р. мав бути розстріляний, але випадково врятувався.

У 1944 р. І. Багрянний розійшовся в поглядах з керівництвом УПА і сам, без родини, емігрував до Словаччини, а згодом до Німеччини. Новий Ульм стає місцем його постійного перебування в еміграції. Завдяки Івану Багряному це місто стало центром українського культурного відродження, демократично-визвольного руху. Він у 1945р. заснував газету "Українські вісті". При ній почали діяти кілька видавництв, зокрема "Україна", "Прометей", у яких з'являються заборонені в СРСР книжки українських письменників, переклади зарубіжної літератури українською мовою, взяв участь у створенні МУРу (Мистецький Український Рух), який згодом у США перетворився на об'єднання українських письменників "Слово" з центром у Нью-Йорку.

У 1946 р. письменник перейшов на легальне становище.

Памфлетом "Чому я не хочу вертати до СРСР?" (1946р.) І. Багрянний привернув увагу світової громадськості вражаючою правдою про істинне становище людини в СРСР, урятувавши цим від репатріації не одного нещасного. У 1948 р. він заснував Українську Револьюційну Демократичну партію (УРДП), очолив Українську національну раду, заснував ОДУМ (Об'єднання демократичної української молоді).

За кордоном побачили світ романи "Тигролови" (1944, "Звіролови" — 1946), "СадГетсиманський" (1950), "Огненне коло" (1953), "Буйний вітер" (1957), "Людина біжить над прірвою" (1965), п'єси ("Генерал", "Морітурі", "Розгром"), поема "Антон Біда — герой труда", збірка "Золотий бумеранг", твори для дітей.

Письменник помер 25 серпня 1963 р. у санаторії Блазіен у Шварцвальді (Західна

Німеччина).

Івана Багряного посмертно реабілітовано у 1991р., відтоді почала перевидаватися його творча спадщина.

Письменник залишив чималий доробок у різних жанрах, але найбільшу популярність здобув своїми романами. Першим великим твором були "Тигролови" (1944; 1946 перевидані під назвою "Звіролови"), перекладені німецькою та видані в місті Кельні трьома накладами. Цю книжку високо оцінив В. Винниченко, прорікаючи велике творче майбутнє її авторові.

В основу "Тигроловів" покладено події, що сталися під час відбування автором заслання на Далекому Сході. Його герой Григорій Многогрішний увібрав у себе чимало багрянівських рис характеру: він не скорився, не змирився з насильницьки нав'язаним йому статусом в'язня жакливної системи й залишився Людиною. Сюжетна канва роману вибудована на історії "полювання" майора НКВС Медвіиіа — цього новітнього тигролова — на гордого, не прирученого тоталітарною системою молодого хлопця з України, який у тайзі знайшов земляків, друзів, кохання... Григорій Многогрішний переміг. Передусім тому, що не визнав себе нулем в історії, не озвірів, не перейнявся озлобленням і ненавистю до людей, зберіг у собі людяність, доброту, здатність співчувати, співпереживати і вірити, що людина може й повинна кинути виклик страшній системі й вистояти.

Безперечно, це романтичний твір, з елементами пригодницького жанру (тому закономірна його популярність серед німецької молоді). Сюжет захоплюючий і динамічний, читач постійно перебуває в емоційному напруженні. І все ж "Тигролови" виходять за межі звичайної "масової" літератури. Насамперед — ідейним спрямуванням (у літературі "масовій", як у старій казці, добро теж завжди перемагає), але в творі Багряного всепоглинаюча ідея перемоги добра над злом втілюється через художні —образи, ліричні відступи, промовисту символіку. Згадаймо той стрімкий потяг-експрес, що мчить на Далекий Схід. Як мчить і саме життя ХХ ст. У ньому розважаються й милуються краєвидами представники пануючої влади і терзаються роздумами про своє майбутнє звичайні люди, яких перетворено на зеків, безправних "остів". Серед останніх і Григорій Многогрішний. Він тікає з поїзда, як із жорстокої, занедбаної Богом та людьми реальності, потрапляє на розкішний острівець у тайзі, що зветься Зеленим Клином, наче у мрію-казку. Символічний підтекст цієї назви. Тут живуть українці, колишні втікачі й вигнанці, які були колись розкуркуленими радянською владою. Тут вони створили свій український світ, наповнений моральною чистотою і гармонією. Атмосфера в родині старого Сірка, яка прийняла й порятувала Григорія, тепла, домашня, як і довколишня мати-природа. На тлі цієї розкішної багатовікової природи розквітає кохання Григорія до доньки Сірка Наталки. Без такої тремтливої любовної колізії немислимий жоден романтичний твір.

Але сюжет далекий від мрійливої сентиментальності, навпаки — він напружений, динамічний. Сірки мають незвичне й небезпечне заняття — виловлюють у тайзі тигрів — гордих, незалежних і сильних звірів. Звернімо увагу: ці люди звірів не убивають, а

лише ловлять. У двобої з тиграми вони є рівновеликими, такими ж гордими та незалежними. Українці протистоять силам зла, яке уособлено в образі майора НКВС Медвина, протистоять і перемагають. Медвин женеться за Григорієм, підступно вистежуючи його в тайзі, готовий у слушний момент вбити. Але в цьому двобої перемагає Григорій. І це цілком закономірно: письменник щиро вірить, що переможе тільки добро.

Таким же мужнім і несхитним показано іншого героя — Андрія Чумака в романі "Сад Гетсиманський". В. Винниченко назвав його "великим, вопіючим і страшним документом" радянської дійсності, сприяв його друкові у Франції. У цілому цей твір також має романтичного спрямування, хоч і переважають там детальні реалістичні картини перебування Андрія в слідчому ізоляторі, у в'язниці. Заслуга І. Багряного насамперед у тому, що він першим розповів світові про страшні катівні НКВС у "квітучій Країні Рад" (це через 20 років повторить О. Солженіцин своїм романом "Архіпелаг ГУЛАГ"). Правдиві описи тюремного ув'язнення головного героя засновані на особистому авторському досвіді. Отож, на майже документальній основі досить вправно вибудовується розгалужений каркас витвореного уявою і фантазією митця апокаліптичного світу безправ'я, нелюдських знущань і принижень. Цей зовнішній світ контрастно протиставляється духовно наповненому, глибокому внутрішньому світові Андрія Чумака. Показуючи переживання, душевні муки, страждання свого головного героя, І. Багряний психологічно переконливо демонструє стійкий опір добра злу, виходячи при цьому з традицій саме української класичної літератури, яка завжди розкривала душу народу, його ментальність, мораль. Він також безпосередньо використовує засоби фольклорної поетики. Скажімо, пісенний зачин роману — до матері приїхали всі діти, щоб почути заповіт померлого батька, старого коваля. Цей заповіт — у традиції споконвічної народної моралі: триматися один одного, рятувати того, хто потрапляє в біду. А в біді зараз найменший брат — репресований Андрій. Як це відповідало душевному стану самого автора! Навіть більше, заповіт старого Чумака звучить досить символічно, наче заклик, прохання до всіх майбутніх нащадків.

Символічною є — назва твору. За біблійною легендою, Гетси-манський сад — місце передсмертних мук, молитов Ісуса Христа, місце зради. Там гарно й затишно, ростуть солодкі маслини. Такий сад душевної опори є разючим контрастом до тієї дійсності, в якій змушений страждати Андрій Чумак, якій він мусить мужньо протистояти.

Обставини незвичайні, ситуації напружені, в душах героїв багато сум'яття, розпачу, зневіри, проте всупереч усьому Андрій перемагає, витримує тортури й допити, знаходить у собі сили зберегти людську гідність. Андрія та інших дітей коваля не розчавлює тоталітарний прес — ситуація скоріше бажана, аніж дійсна. В ній передано непереможну віру автора в незнищенність свого народу. Така оптимістична кінцівка і така провідна ідея "Саду Гетсиманського". Окрім основної проблеми, у цьому творі Іван Багряний також художньо досліджує інші: любові й ненависті, вірності та зради, батьків і дітей, віри та безнадії, збереження роду, родини. Всі вони показані традиційно для народного сприймання — з позиції пріоритету гуманізму й добра на землі.

Роман містить чимало публіцистичних відступів, роздумів, які підкреслюють провідну ідею, авторську позицію. Вони знижують художню вартість твору, але є прикметною рисою індивідуального стилю письменника.

Творчість Івана Багряного довела, що сповнене небезпек, пригод, трагедій, зрад життя письменника не знищило в ньому віри в перемогу добра над злом. І радісно, що, хоч і з великим запізненням, його народ має можливість читати твори, дізнаватися з них про гіркі сторінки української історії, щоб уже ніколи не допустити їх повторення.

#### ОСНОВНІ ТВОРИ:

Романи "Тигролови" ("Звіролови"), "Сад Гетсиманський", "Огненне коло", "Людина біжить над прірвою", стаття-памфлет "Чому я не хочу вертати до СРСР?", поема "Аве Марія".

#### ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Багряний І. Під знаком скорпіона. З творчої спадщини письменника. Поезія, проза, публіцистика. — К., 1994.

2. Череватенко Л. "Ходи тільки по лінії найбільшого опору — і ти пізнаєш світ" //Дніпро. — 1990. — ЛТ 12.

3. Шугай О. Іван Багряний, або Через терни Гетсиманського саду. — К-:, 1996.

4. Клочек Г. Романи І. Багряного "Тигролови" і "Сад Гетсиманський". Навчальний посібник. — Кіровоград, 1998.